Mellan Upplands Väsby och Arlanda

Arkeologisk utredning etapp 1 utmed E4, Hammarby och Norrsunda socken, Upplands Väsby och Sigtuna kommun, Stockholms län

Åsa Berger

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3601

Arkeologikonsult
Karins väg 5
194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

Omslagsbild: Nordligaste delen av utredningsområdet, Trafikplats Arlanda 1972.
Riksantikvarieämbetet Bildid: KMB_16001000536419_EC01346 CC BY 4.0.

Allmänt kartmaterial:
Fastighetskartan: © Lantmäteriet
Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan, Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2023
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv

Mellan Upplands Väsby och Arlanda

Arkeologisk utredning etapp 1 utmed E4, Hammarby och Norrsunda socken, Upplands Väsby och Sigtuna kommun, Stockholms län

Åsa Berger

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3601

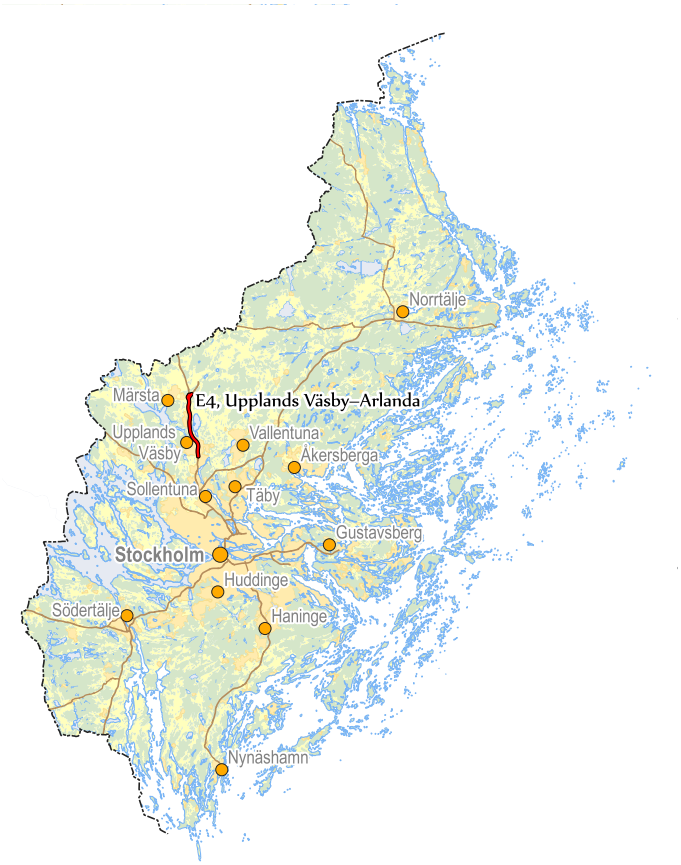

Arkeologi konsult

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

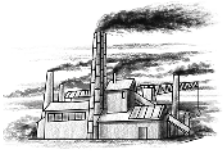

8000 f.Kr.	**Stenålder**	Mesolitikum *(jägarstenålder)*	–4000 f.Kr.		
4000 f.Kr.		Neolitikum *(bondestenålder)*	4000–1800 f.Kr.	Tidigneolitikum	4000–3300 f.Kr.
				Mellanneolitikum	3300–2300 f.Kr.
				Senneolitikum	2300–1800 f.Kr.
1800 f.Kr.	**Bronsålder**	Äldre bronsålder	1800–1100 f.Kr.	Period I–III	
		Yngre bronsålder	1100–500 f.Kr.	Period IV–VI	
500 f.Kr.	**Järnålder**	Äldre järnålder	500 f.Kr.–500 e.Kr.	Förromersk järnålder	500 f.Kr.–Kr.f.
				Romersk järnålder	Kr.f.–400 e.Kr.
				Folkvandringstid	400–550 e.Kr.
500 e.Kr.		Yngre järnålder	500–1050 e.Kr.	Vendeltid	550–800 e.Kr.
				Vikingatid	800–1050 e.Kr.
1050 e.Kr.	**Historisk tid**	Medeltid	1050–1520 e.Kr.	Tidigmedeltid	1050–1200
				Högmedeltid	1200–1350
				Senmedeltid	1350–1520
1520		Nyare tid	1520 till nutid	Tidigmodern tid	1520–1850
1850				Modern tid	1850 till nutid

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljö-lagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Läns-styrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING....7
INLEDNING....7
Syfte....7
Metod och genomförande....7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD....8
Topografi....8
Fornlämningsbild....9
TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR....11
HISTORISKA KARTOR....22
RESULTAT....23
Kända lämningar inom utredningsområdet....23
Nyregistrerade lämningar....23
Möjliga boplatslägen....23
AVSLUTNING....38
REFERENSER....39
Litteratur....39
Äldre kartor....40
Digitala källor....40
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER....41

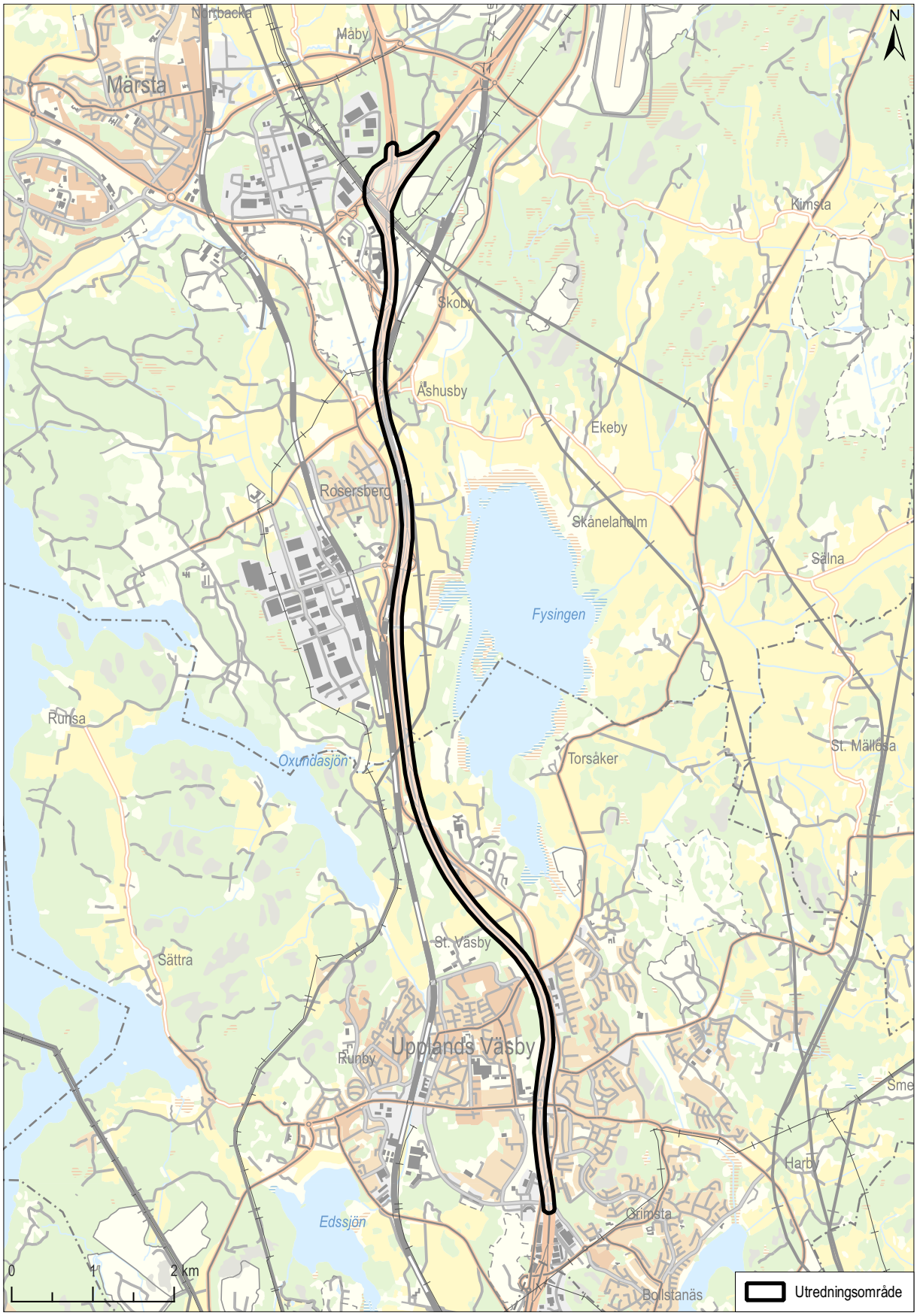

Figur 1. Utredningsområdet markerat på Terrängkartan, skala 1:70 000.

Sammanfattning

Arkeologikonsult har i samband med en planerad breddning av ett parti av E4 mellan Upplands Väsby och Arlanda utfört en arkeologisk utredning etapp 1 på uppdrag av Länsstyrelsen. Arbetet bekostades av Trafikverket. Vid inventering visade det sig att flera sedan tidigare kända lämningar i form av bland annat hägnader, boplatser, bytomter och ensamliggande gravar finns i området. I norra delen finns två lämningar som sedan tidigare var registrerade som undersökta och borttagna men som visade sig delvis ligga kvar. Lämningar som vid inventeringen kunde konstateras ha fel läge i Kulturmiljöregistret har mätts in och justerats. Några lämningar har också uppdaterats vad gäller beskrivningen i registret.

Två helt nya lämningar i form av en stensätttning och en hägnad registrerades och elva objekt som kan utgöra boplatslägen har pekats ut som lämpliga för en utredning etapp 2 tillsammans med en lämning med osäker status.

Inledning

I samband med att Trafikverket planerar för utbyggnad till 3+3 körfält mellan Trafikplats Glädjen och Trafikplats Arlanda på E4 har Arkeologikonsult utfört en arkeologisk utredning etapp 1 utmed sträckan. Utredningen omfattar ett område om 50 meter på varje sida om befintlig väg utmed en 12 kilometer lång sträcka (figur 1). Området är bitvis hårt exploaterat men även orörda partier finns.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen och Trafikverket. Resultaten kan även komma att användas av undersökare när en undersökningsplan för en arkeologisk förundersökning eller undersökning ska upprättas.

Metod och genomförande

Utredningen har bestått av en kart-, arkiv- och litteraturstudie samt en fältinventering. Arkivstudien innehöll en genomgång och excerpering av register och arkiv: Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR), Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Historiska museets föremålssamlingar (SHM) och Ortnamnsarkivets digitala register.

I litteraturstudien inhämtades relevanta arkeologiska rapporter, forskningslitteratur och lokalhistoriska skrifter via Riksantikvarieämbetets öppna arkiv (Arkivsök) och Vitterhetsakademins bibliotek.

I kartstudien eftersöktes historiska kartor i Lantmäteriets respektive Riksarkivets digitala arkiv, och ett urval rektifierades mot nutida kartmaterial. Därutöver har jordartskartor och strandlinjekartor från SGU och reliefkartor upprättade utifrån Lantmäteriets höjddata använts som underlag inför fältinventeringen.

Figur 2. Dokumentation av en nyupptäckt stensättning (L2022:6901). Foto från öster.

Fältinventeringen genomfördes till fots och bestod av en okulär besiktning av de delar av utredningsområdet som var tillgängliga. Vissa partier var belägna inom trafikplatser eller mellan E4 och Arlandabanan. Dessa delar har främst studerats genom kartor, flygfoton och höjdmodeller. Stora delar var belägna i öppen åkermark och krävde därmed endast översiktlig kontroll.

Påträffade lämningar samt möjliga lägen för fornlämningar dolda i marken dokumenterades och mättes in. Ett urval av lämningarna fotograferades. Lämningar som sedan tidigare var registrerade i KMR besiktades och reviderades avseende beskrivning, läge och antikvarisk status. Vid inmätning och registrering användes FieldMaps som kopplats upp mot en RTK-GPS vilket gav avvikelser på som mest 0,4 meter men i allmänhet var avvikelsen bara 0,05 meter.

Topografi och fornlämningsbild

Topografi

Utredningsområdet löper genom östra Mälardalens sprickdalslandskap och höjden över havet varierar från 45 meter längst i norr till strax under 5 meter vid Lindesunda i områdets mellersta del. Vägsträckningen passerar mellan sjöarna Fysingen och Oxundasjön som under mellersta järnåldern hängde samman med Mälaren.

Stora delar av den aktuella ytan är hårt exploaterad, dels i samband med byggnationen av E4 och Arlandabanan, dels genom byggnation av industrier och andra anläggningar. Detta gäller främst kring Trafikplats Glädjen i söder, vid Trafikplats Rosersberg i områdets mitt samt vid Arlandastad i norr. I övrigt består marken främst av odlingsmark och skogbeväxta partier. Delar av området är otillgängliga genom att de ligger i trafikplatser som är helt avskurna

Figur 3. Delar av området är omöjligt att nå eftersom de ör helt avskurna av vägar. Flygfoto över områdets nordligaste del vid trafikplats Arlanda från 1986. Foto: Riksantikvarieämbetet, bildid: KMB_16000700016554_ND860503_009 CC BY 4.0.

eller mellan E4 och Arlandabanan. Området närmast vägbanan är bitvis urgrävt eller övertäckt med massor vilket gör det svårt att få en uppfattning om landskapets ursprungliga utseende.

Fornlämningsbild

I landskapet kring det aktuella området finns lämningar från samtliga tidsperioder, ända från stenålder in i historisk tid. Lämningar från järnålder i form av boplatser, gravfält, stensträngar och runstenar dominerar. På de högre höjderna i norr finns också stenålderslämningar som framför allt har framkommit i samband med tidigare exploateringar. Ännu okända lämningar från denna tidsperiod finns sannolikt dolda under marken i orörda områden.

I närheten av utredningsområdet finns en rad by/gårdstomter med rötter i järnålder. Exempel på detta är bland annat Säby, Valsta, Åshusby, Norrsunda, Hammarby och Väsby. Dessa går att följa i det historiska kartmaterialet från 1600-talet och framåt. De flesta är fortfarande bebyggda och utgör därmed inte fornlämningar.

Sträckningen mellan Nytorp och Norrsunda ingår i område AB 630 Fysingen (figur 4), som är riksintresse för kulturmiljövården och beskrivs på följande vis:

”Herrgårdslandskap med rötter i en forntida centralbygd med anknytning till kungamakten. Landskapet speglar en komplex järnåldersbygd och dess fortsatta utveckling genom den tidiga medeltidens sockenbildningar med patronats- och sockenkyrkor samt 1600-talets godsbildningar uttryckta genom prestigeanläggningar, med kontinuitet fram in i dagens agrarlandskap.”

”Riksintresset uttrycks genom ett storskaligt landskap i slättbygden kring sjön Fysingen som präglats av godsdrift. Flera runristningar ligger i ursprungligt läge utmed vägar och på synliga åslägen finns järnåldersgravfält i anslutning till byar och gårdar. I detta sammanhang utmärker sig Nordians hög på det stora gravfältet i Åshusby. De medeltida kyrkorna i Norrsunda, Skånela och Hammarby samt herrgårdsanläggningarna Skånelaholm, Harg, Vallstanäs och Torsåker med tillhörande byggnader och parkanläggningar ingår i riksintresset.”

Området kring Norrsunda kyrka omfattas också av så kallat landskapsbildsskydd (NVR-ID 2003154).

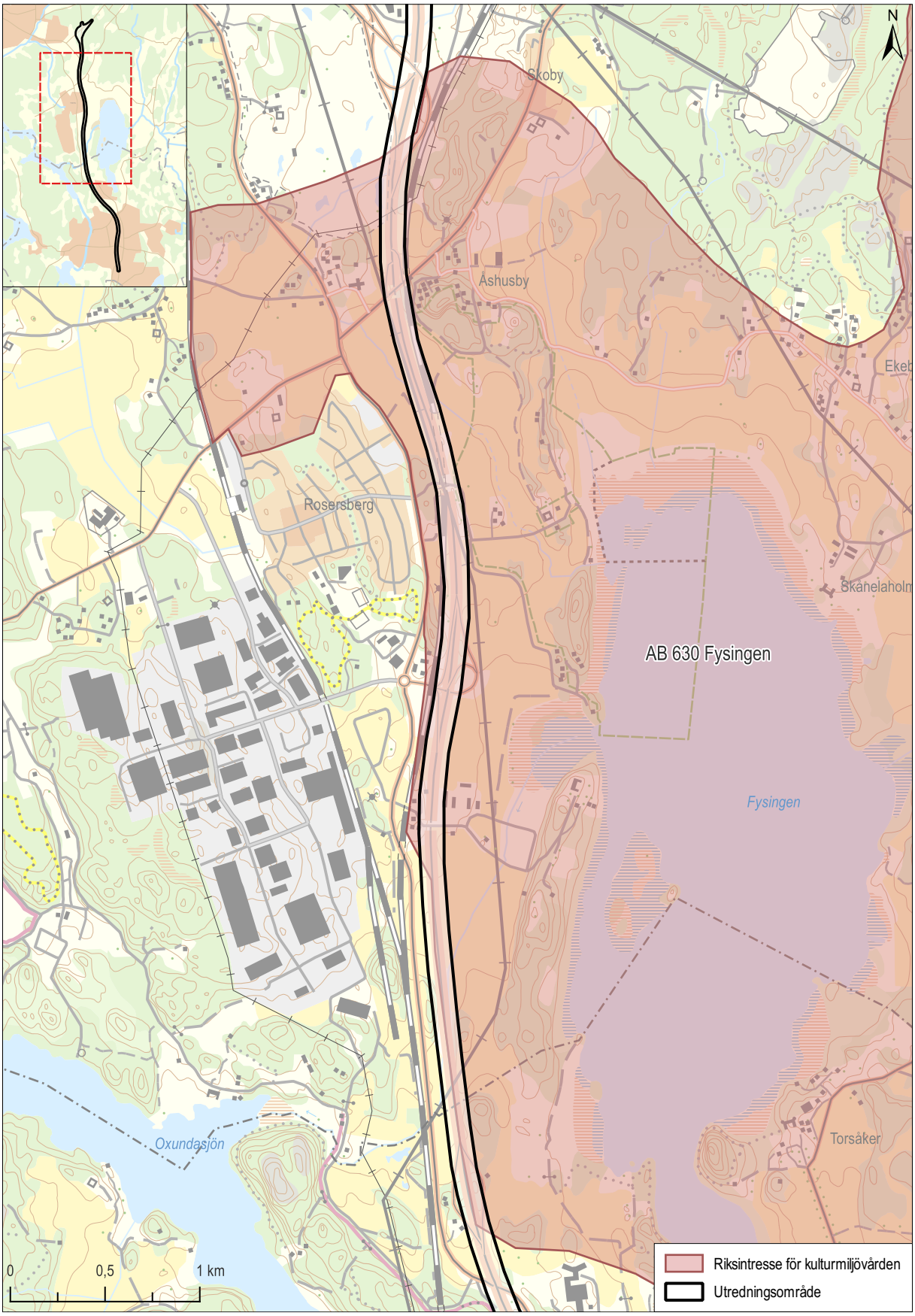

Figur 4. Delar av området ingår i ett område med riksintresse för kulturmiljövården. Mot bakgrund av Terrängkartan i skala 1:30 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Tidigare arkeologiska undersökningar

Ett stort antal arkeologiska insatser i form av utredningar, förundersökningar och arkeologiska undersökningar har utförts inom eller i anslutning till den nu aktuella sträckan. Tidigare utrednings- och förunderökningsområden (A–M) redovisas nedan i kartor och tabeller tillsammans med undersökta och borttagna lämningar som har beteckningen *Ingen antikvarisk bedömning* (se figur 7–17 samt kapitlet *Resultat*). En kulturmiljöutredning som har utförts på Svenska kraftnäts uppdrag berör de norra delarna av utredningsområdet (Stjärna & Pinto-Guillaume 2019).

Nedan följer en presentation av ett par av de större arkeologiska undersökningar där lämningarna tagits bort i sin helhet eller till stor del.

Under det sena 1980-talet, då Arlandastad med tillhörande trafikapparat byggdes, utfördes en stor mängd undersökningar. Dessa är publicerade i en serie om nio rapporter. Endast två fornlämningar, ett röse och en högliknande stensättning, var kända sedan tidigare inom området. Vid en specialinventering karterades ett omfattande stensträngssystem, en vallformad anläggning och en platåliknande lämning. De arkeologiska undersökningarna visade att det rörde sig om ett fornlämningskomplex med över 300 gravar fördelade på tre gravfält och två mycket omfattande bebyggelselämningar. Det största gravfältet (L2016:7488) bestod av flacka, vällagda stensättningar, ofta med centralt placerade klumpstenar eller gravklot. De flesta var brandgravar med rensade ben samlade i keramikkärl eller hartstätade askar men en stor andel var också skelettgravar med välbyggda kistor av kantställda stenar. Gravfältet daterades till romersk järnålder. Ett mindre, närliggande gravfält (L2016:7310) hade samma karaktär. Övriga gravar som låg intill den högliknande stensättningen (L2016:7865) och röset (L2016:7781) visade sig vara folkvandringstida. Markytan öster om exploateringsområdets gräns undersöktes inte. Man planerade att undersöka själva röset våren 1990 men av okänd anledning ligger det ännu kvar (Foghammar 1989).

Söder om det stora gravfältet framkom en boplats (L2013:2264) med rester av tio treskeppiga hus. Boplatsen hade varit i bruk från bronsålder eller äldre järnålder (Foghammar 1989). Ytterligare två boplatser undersöktes öster om det stora gravfältet. Inom den ena (L2016:7094) konstaterades aktiviteter från senneolitikum fram till och med folkvandringstid men någon kontinuerlig bebyggelse har inte förekommit. De yngsta lämningarna bestod av treskeppiga hallbyggnader på terrasserade husgrundsplatåer och rester av smidesverksamhet. Lämningens östligaste del, närmast E4, undersöktes inte och minst en hallbyggnad konstaterades fortsätta utanför exploateringsområdets gräns (Andersson 2001a). Den andra boplatsen (L2016:7468) bestod av stolphål, gropar och härdar, en stensträng och en blockgrav. Lämningen daterades till yngre bronsålder och äldsta järnålder. Dessutom påträffades en slagplats med slagen kvarts (Andersson 2001b).

Ytterligare lämningar undersöktes öster om E4 under 2007 och 2008. Det rörde sig om boplatslämningar från järnålder (L2016:7558) och stenålder (L2016:8184). Vid förundersökningen kunde boplatserna avgränsas genom sökschaktning (Evanni & Johansson 2008). Vid en arkeologisk undersökning kunde konstateras att stenåldersboplatsen varit i bruk under mellanneolitikum och senneolitikum. Fyndmaterialet bestod av tillverkningsavfall av kvarts och porfyr samt flinta. Keramikfynden utgjordes av både äldre och yngre gropkeramik samt mindre mängder av keramik i en blandstil där godset liknar gropkeramik medan dekoren liknar stridsyxekeramik (Stenbäck & Vogel 2009). Några resultat från en eventuell arkeologisk undersökning av järnåldersboplatsen har inte kunnat hittas. Den är dock registrerad som undersökt och borttagen. Under förundersökningen daterades den till förromersk/romersk järnålder och man konstaterade att anläggnings- och fyndmängd var relativt liten.

Figur 5. Undersökning av boplatsen L2016:7094 med flera, vid Arlandastad 1989. Foto: Riksantikvarieämbetet, bildid: KMB_16000700016540_ND890522_017 CC BY 4.0.

I höjd med Skoby undersöktes en stensättning och en del av en stensträng (L2016:3735) i samband med ett vägbygge 1960. Stensättningen var belägen på en bergsklack och stensträngen löpte kring denna. Graven innehöll inget annat än brända ben. Under stensträngen framkom vad som då kategoriserades som skärvstensgropar men som vi idag skulle tolka som härdar. Stensträngen kvarligger i delar inne i trafikplatsen (Dunér & Mutikainen 1998). Med tanke på den tidens undersökningsmetodik är det inte uteslutet att ytterligare lämningar finns i området.

Inför byggandet av Arlandabanan 1992 undersöktes flera boplatser (L2016:7102, L2016:8021, L2016:7391 och L2016:7879) helt eller delvis öster om E4 i höjd med Skoby. Bebyggelselämningarna kunde dateras till yngre förromersk järnålder – början av folkvandringstid. Vid samma tillfälle delundersöktes ytterligare en boplats (L2016:8333) direkt invid det nu aktuella utredningsområdet. Boplatsen avgränsades inte mot norr och nordväst men sökschaktning visade att den sträckte sig 90–95 meter norr ut och omfattade minst 9 000 m^2, av dessa undersöktes cirka 2 000 m^2 (Dunér & Mutikainen 1998).

Säby bytomt (L2016:7486) har delundersökts i flera omgångar. Väster om E4 i det nu aktuella området har lämningen undersökts och tagits bort i samband med anläggandet av Arlandabanan. Inom samma projekt undersöktes också Valsta bytomt (L2016:7383). Båda platserna hade nyttjats intensivt under lång tid, från äldre järnålder ända fram i 1900-tal. Säby hade sin tyngdpunkt i romersk järnålder till vikingatid och Valsta i yngre järnålder och medeltid. Båda områdena var mycket komplexa (Andersson & Hållans Stenholm 2006). Säby bytomt ligger kvar öster om E4 och har endast för- och delundersökts (Beronius Jörpeland 2001).

Figur 6. Arkeologikonsults undersökning av gravfältet L2016:3844 vid Valsta 2010. Fotograferat från ballong med söder till vänster i bild.

Vid Valsta har också flera gravfält undersökts. L2016:3844 låg inom det nu aktuella området. Gravfältet bestod av 47 gravar med olika form och gravskick, både brand- och skelettgravar. En grupp av gravar var anlagda under yngsta bronsålder/förromersk järnålder och en annan grupp under vikingatid, de flesta från 900-talet. Gravfältet togs i anspråk när platsen fortfarande utgjordes av en klippa omgärdad av vatten (Hed-Jakobsson & Lindblom 2012). Vid samma tillfälle undersöktes också två skadade stensättningar (L2016:7168 och L2016:6236) strax söder om det större gravfältet.

Under 1950-talet och början 1960-talet undersöktes flera gravfält och rösen (L2017:4488, L2017:3765, L2017:3766, L2017:4645 och 2017:3738) i Hammarby socken, strax söder om det som idag är Trafikplats Glädjen. Sannolikt utfördes dessa undersökningar inför bygget av E4. Dokumentationen är sparsam men det rör sig om cirka 80 gravar fördelade på tre närliggande gravfält samt två ensamliggande rösen.

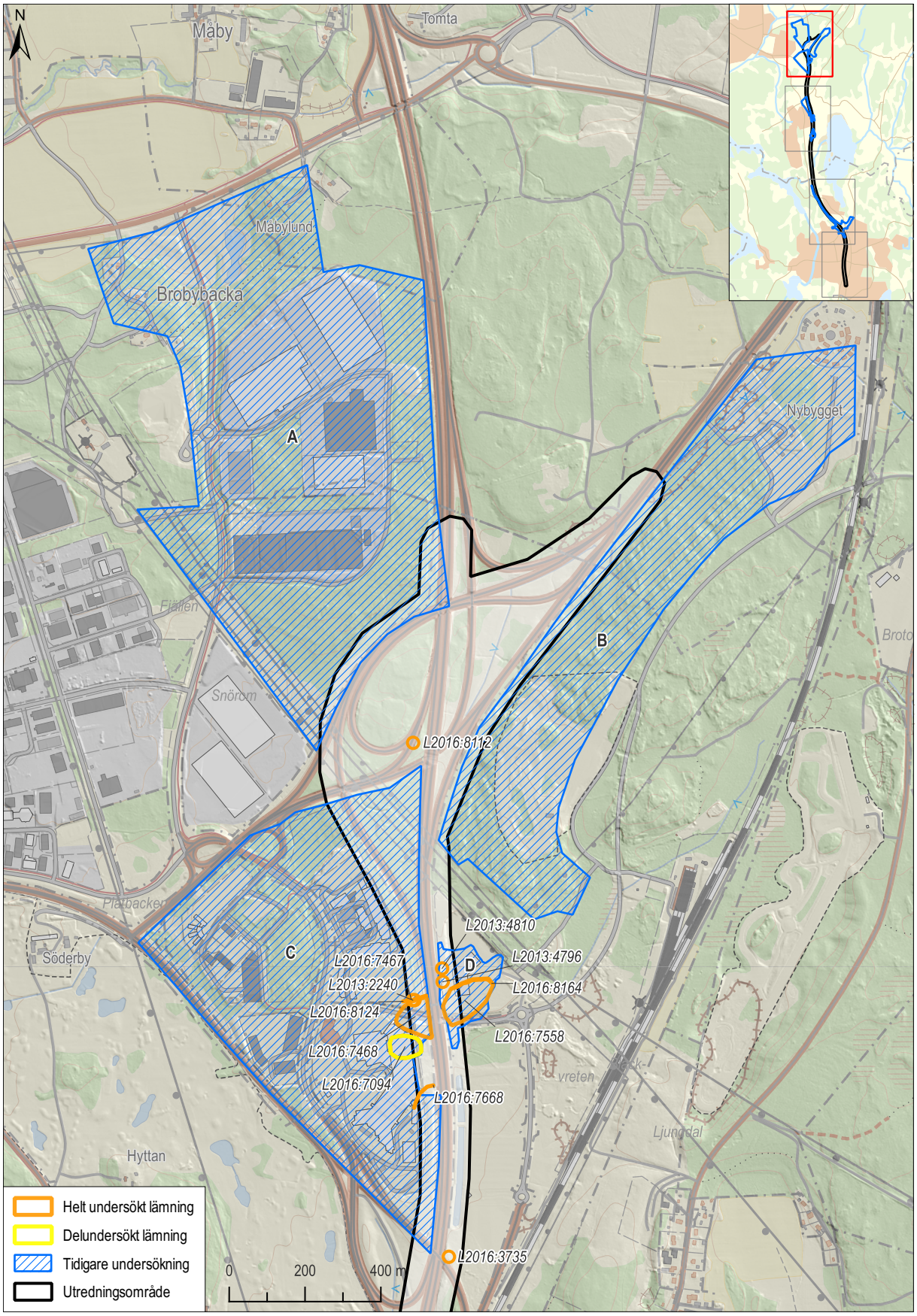

Figur 7. Tidigare utredningar, förundersökningar och undersökningar vid Trafikplats Arlanda redovisas i figur 8 och 9. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Helt eller delvis undersökta lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Övrig information	Referens/rapport
2016:8112	Fornlämningsliknande lämning	Undersökt och borttagen.	ATA dnr: 1979/70
L2013:4810	Boplatslämning övrig	Undersökt och borttagen.	Evanni & Johansson 2008
L2013:4796	Fornlämningsliknande lämning	Undersökt och borttagen.	Evanni & Johansson 2008
L2016:8164	Hägnad	Undersökt och borttagen. Större yta runt om ingick i förundersökning.	Evanni & Johansson 2008 och Stenbäck & Vogel 2010
L2016:7558	Boplats	Undersökt och borttagen. Större yta runt om ingick i förundersökning.	Evanni & Johansson 2008 och Stenbäck & Vogel 2010
L2016:7467	Grav markerad av sten/block	Undersökt och borttagen.	Andersson 2001b
L2013:2240	Depåfynd	Undersökt och borttagen.	Andersson 2001b
L2016:8124	Hägnad	Undersökt och borttagen.	Andersson 2001b
L2016:7468	Boplatsområde	Undersökt och borttagen.	Andersson 2001b
L2016:7094	Boplatsområde	Delundersökt. Ej avgränsad vid undersökning 1989. Tidigare registrerad som undersökt och borttagen men enligt rapporten kvarligger bland annat delar av ett hus på en terrassering i det nu aktuella området. Korrigerad geometri, beskrivning och antikvarisk bedömning i KMR.	Andersson 2001a
L2016:7668	Hägnad	Undersökt och borttagen	Johansson 2001
L2016:3735	Stensättning	Undersökt och borttagen. Dock ska en del av en stensträng finnas kvar söder om den undersökta stensättningen.	ATA dnr: 7898/61

Figur 8. Helt eller delvis undersökta och borttagna lämningar vid Trafikplats Arlanda, se karta i figur 7.

Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden

Områdes-beteckning	Lämningsnr	Typ av undersökning	Företag	Referens
A	L2013:2123, L2013:3122, L2016:7559 m. fl.	Arkeologisk utredning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Beckman-Thoor, K. 2007.
B	L2016:7402, L2013:6934 m. fl.	Särskild arkeologisk utredning	Arkeologikonsult	Björklund, S & Gill, A. 2008.
C	L2016:7094, L2016:7865, L2016:7468 m. fl.	Förundersökning, arkeologisk undersökning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Andersson, G. 2001a, Andersson, G. 2001b, Johansson, Å. 2001
D	L2016:7558 m.fl.	Arkeologisk förundersökning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Evanni, L. & Johansson, Å., 2008.

Figur 9. Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden vid Trafikplats Arlanda, se karta i figur 7.

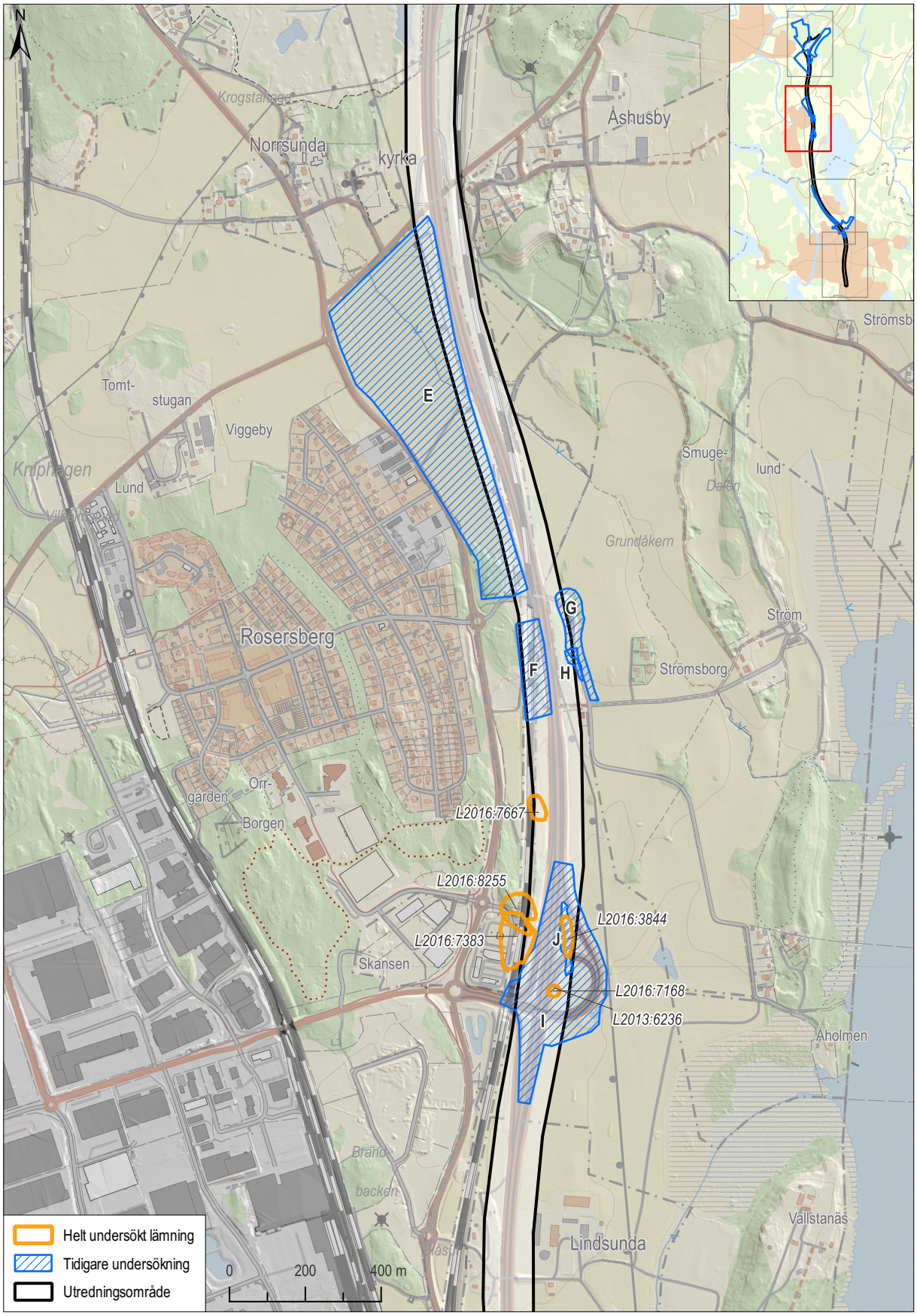

Figur 10. Tidigare utredningar, förundersökningar och undersökningar vid Rosersberg redovisas i figur 11 och 12. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Helt eller delvis undersökta lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Övrig information	Referens/rapport
L2016:7667	Boplats	Undersökt och borttagen	Hamilton 1994
L2016:8255	Gravfält	Undersökt och borttagen	Andersson & Hållans Stenholm 2006
L2016:7383	Bytomt/gårdstomt	Undersökt och borttagen	Andersson & Hållans Stenholm 2006
L2016:3844	Gravfält	Undersökt och borttagen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012
L2016:7168	Stensättning	Undersökt och borttagen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012
L2013:6236	Stensättning	Undersökt och borttagen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012

Figur 11. Helt eller delvis undersökta och borttagna lämningar vid Rosersberg, se karta i figur 10.

Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden

Områdes-beteckning	Lämningsnr	Typ av undersökning	Företag	Referens
E	L2013:6379	Särskild utredning	Kulturmiljövård Mälardalen	Ählström, J. 2009.
F	L2016:7486	Arkeologisk undersökning (del av lämning)	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Andersson, C. & Hållans Stenholm, A-M. 2006.
G	L2016:7486	Arkeologisk förundersökning och undersökning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Beronius Jörpeland, L. 2001.
H	L2016:7486	Arkeologisk förundersökning och undersökning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Beronius Jörpeland, L. 2001.
I	L2016:3844	Särskild utredning	Kulturmiljövård Mälardalen	Ählström, J. 2008.
J	L2016:3844	Arkeologisk förundersökning	Riksantikvarieämbetet, UV Mitt	Vinberg, A. 2009.

Figur 12. Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden vid Rosersberg, se karta i figur 10.

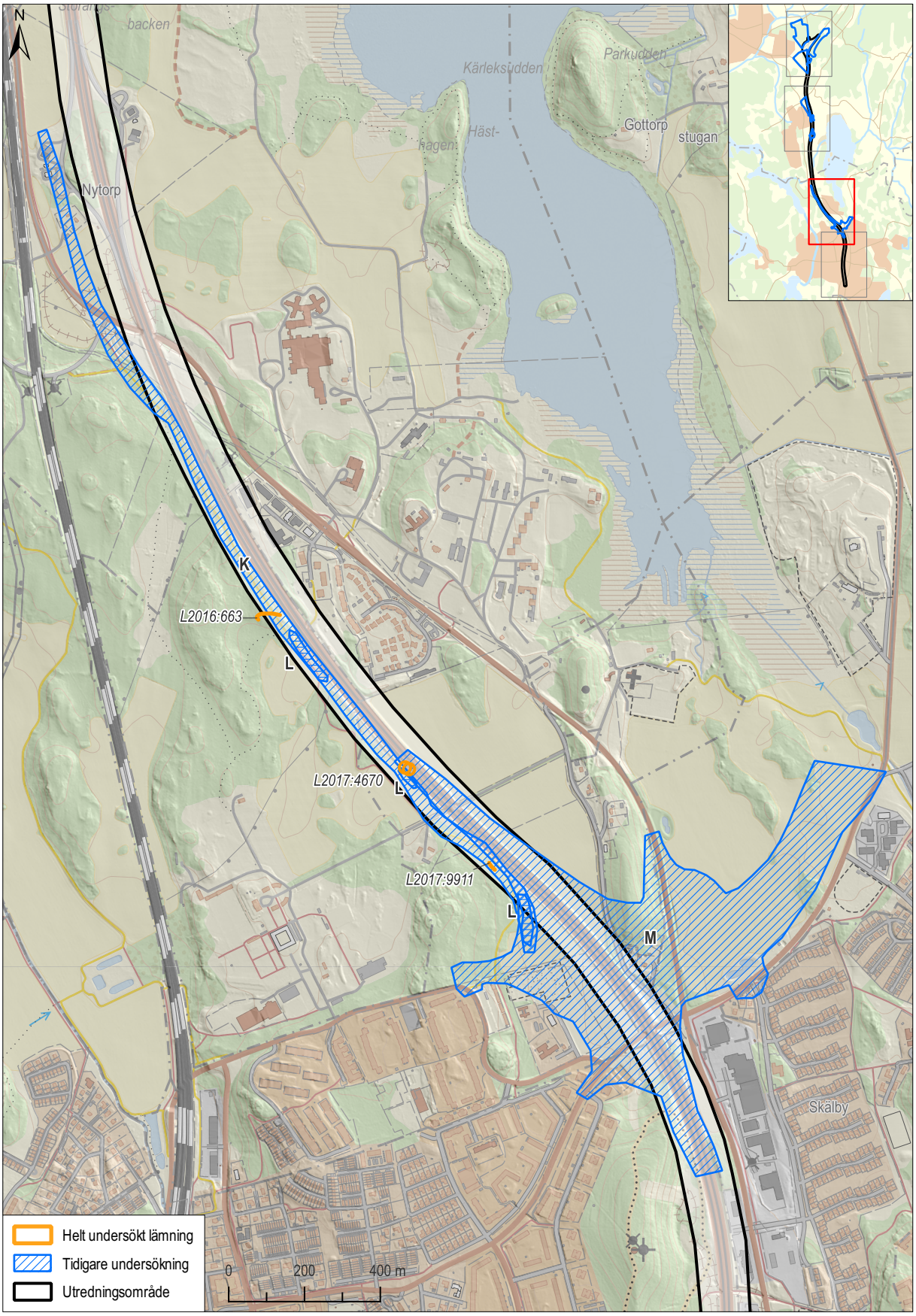

Figur 13. Tidigare utredningar, förundersökningar och undersökningar vid Upplands Väsbys norra del redovisas i figur 14 och 15. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Helt eller delvis undersökta lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Övrig information	Referens/rapport
L2016:663	Hägnad	Undersökt och borttagen.	Gräslund Berg, Johansson och Reisborg 1996
L2017:4670	Grav – uppgift om typ saknas	Undersökt och borttagen	ATA dnr: 7004/61
L2017:9911	Hägnad	Undersökt och borttagen	Gräslund Berg, Johansson och Reisborg 1996

Figur 14. Helt eller delvis undersökta och borttagna lämningar vid Upplands Väsbys norra del, se karta i figur 13.

Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden

Områdes-beteckning	Lämningsnr	Typ av undersökning	Företag	Referens
K	L2016:328, L2016:663 m.fl.	Arkeologisk utredning	Arkeologikonsult	Anttila, K. m.fl. 1993.
L	L2016:52 m.fl.	Arkeologisk utredning	Arkeologikonsult	Johansson, C. 1995.
M	L2016:52, L2016:366 m.fl.	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2	Arkeologgruppen	Ramström, A. 2016.

Figur 15. Tidigare utrednings-, förundersöknings- och undersökningsområden vid Upplands Väsbys norra del, se karta i figur 13.

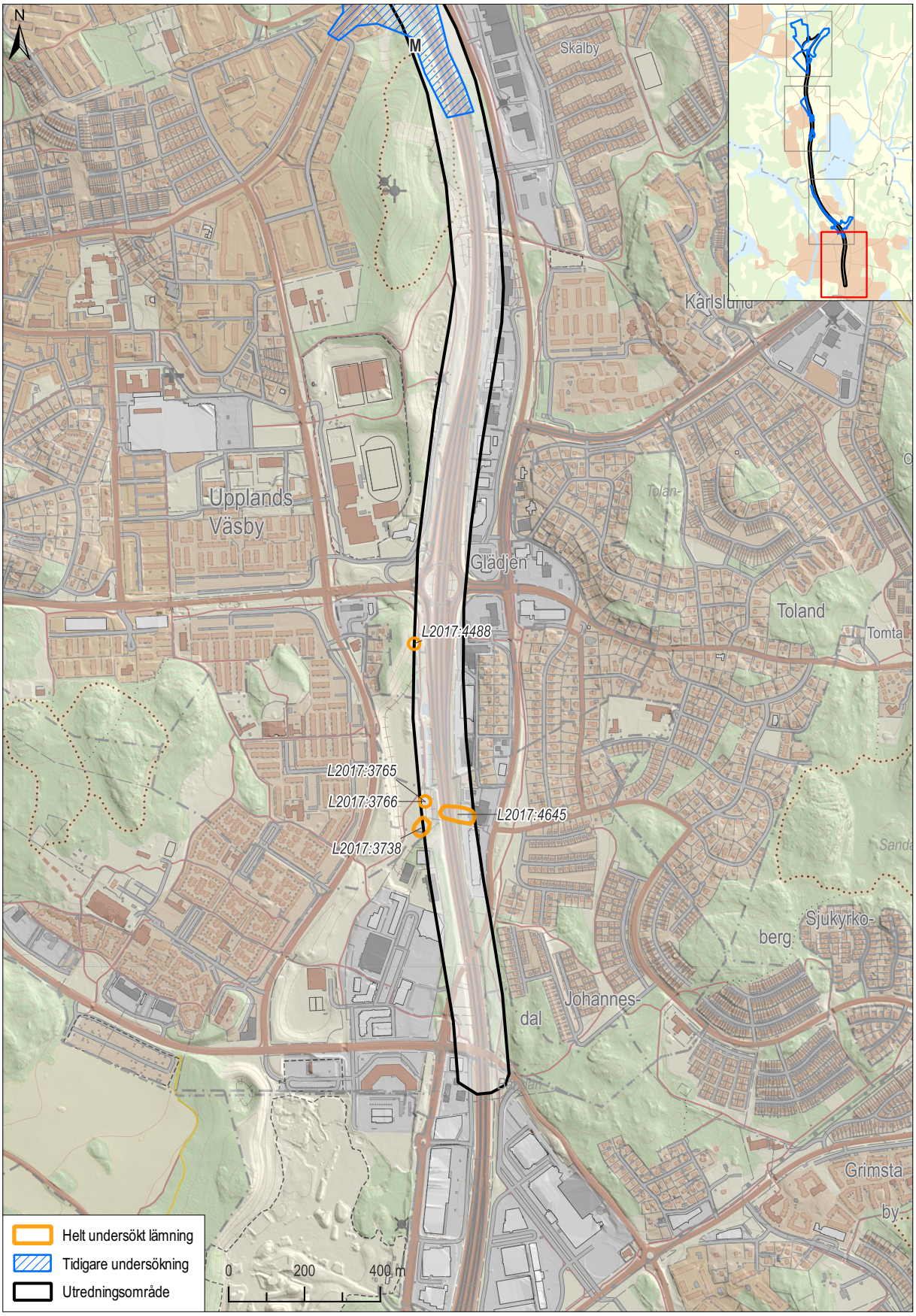

Figur 16. Tidigare utredningar, förundersökningar och undersökningar vid Trafikplats Glädjen redovisas i figur 17. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Helt eller delvis undersökta lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Övrig information	Referens/rapport
L2017:4488	Röse	Undersökt och borttagen	ATA dnr: 5114/62
L2017:3765	Stensättning	Undersökt och borttagen	
L2017:3766	Röse	Undersökt och borttagen	
L2017:4645	Grav – uppgift om typ saknas	Undersökt och borttagen	ATA dnr:3830/54
2017:3738	Gravfält	Undersökt och borttagen	ATA dnr: 6972/61

Figur 17. Helt eller delvis undersökta och borttagna lämningar vid Trafikplats Glädjen, se karta i figur 16.

Historiska kartor

Historiskt kartmaterial finns för hela sträckan, sammanlagt rör det sig om ett 15-tal kartor från 1600- och 1700-talen. De berörda gårdarna är Vik, Smedby, Vilunda, Väsby, Hammarby, Skälby och Klockarebord i Hammarby socken och Verka, Lindsunda, Vallstanäs, Ström, Norslunda, Söderby och Åshusby i Norrsunda socken. Utredningsområdet berör i princip bara gårdarnas utmarker i form av ängs- och betesmark och skog men i vissa fall berörs även uppodlad mark. Nedan visas exemplet Lindesunda (figur 18). Vid en jämförelse med de ekonomiska kartorna från 1950- och 1960-talen kan man se att inga stora förändringar har skett i landskapet fram till denna tid. Byarna och gårdarna hade samma placering och markerna i deras närhet brukades på ungefär samma sätt som man gjort de senaste 300 åren. En viss utbyggnad av tätorten Upplands Väsby hade dock inletts. Den mesta exploateringen i det aktuella området har skett efter etableringen av E4 och Arlanda, från 1960-talets mitt och framåt med toppar under 1980- och 1990-talen.

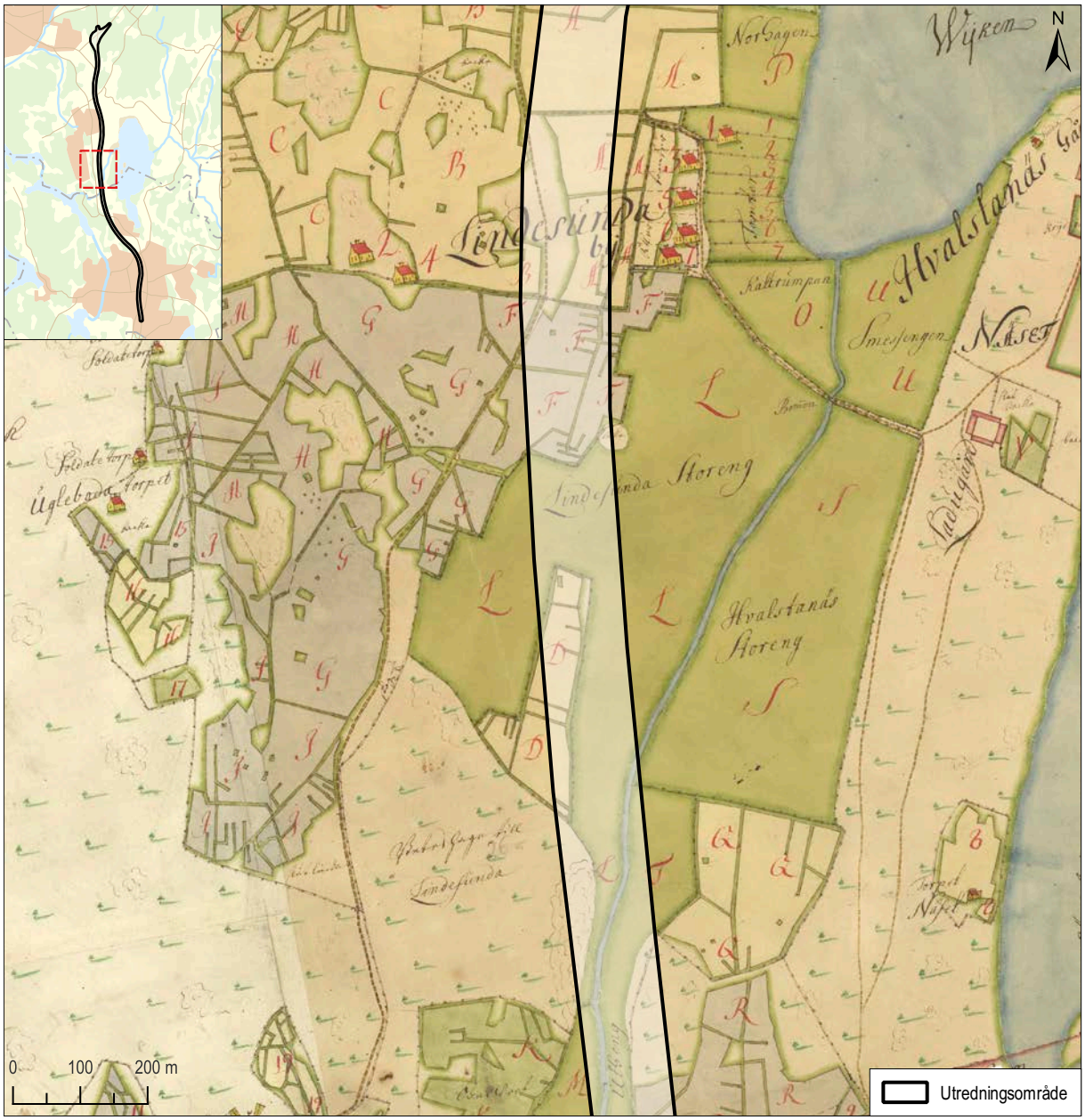

Figur 18. Det aktuella utredningsområdet på kartan över Lindesunda 1710. Dagens E4 passerar över ängs- och åkermark. I öster rinner Verkaån söder ut från sjön Fysingen mellan Lindesundas och Valstanäs ängsmarker. Skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Resultat

Kända lämningar inom utredningsområdet

Inom utredningsområdet finns drygt 20 lämningar som var kända sedan tidigare. 13 av dessa visade sig vid inventeringen vara mer eller mindre felplacerade i registret. Det rörde sig om en grav markerad av sten/block, tre färdvägar, ett hägnadssystem, flera hägnader, ett vägmärke och en runristning. I dessa fall gjordes en ny inmätning med RTK-GPS och den nya placeringen lades in. I vissa fall ändrades också beskrivningen och den antikvariska bedömningen i registret. Två lämningar, en bro och en stensättning, kunde inte återfinnas vid inventeringen. Två boplatslämningar vid Arlandastad, som var registrerade som undersökta och borttagna, visade sig efter genomgång av rapporterna delvis kvarligga inom det nu aktuella området. Dessa har korrigerades i registret avseende utbredning och beskrivning.

Övriga lämningar inom området är tre fornlämningar i form av två stensättningar, en hägnad samt två övriga kulturhistoriska lämningar; ett vägmärke och en plats med tradition.

Nyregistrerade lämningar

Endast två tidigare okända lämningar registrerades, båda i Hammarby socken. Det rör sig om en hägnad (L2022:7061) och en stensättning (L2022:6901). Hägnaden ligger väster om E4, i anslutning till flera tidigare kända hägnader vid Lilla Väsby. Stensättningen är belägen inom samma höjdparti som två tidigare kända stensättningar i området som kallas Apoteksskogen, väster om E4.

Möjliga boplatslägen

I samband med inventeringen identifierades elva objekt som kan utgöra boplatslägen. Dessa har identifierats genom lämplig terräng, höjd över havet samt närhet till andra kända lämningar. Ett objekt med osäker undersökningsstatus (objekt 3) har också pekats ut som antikvariskt intressant.

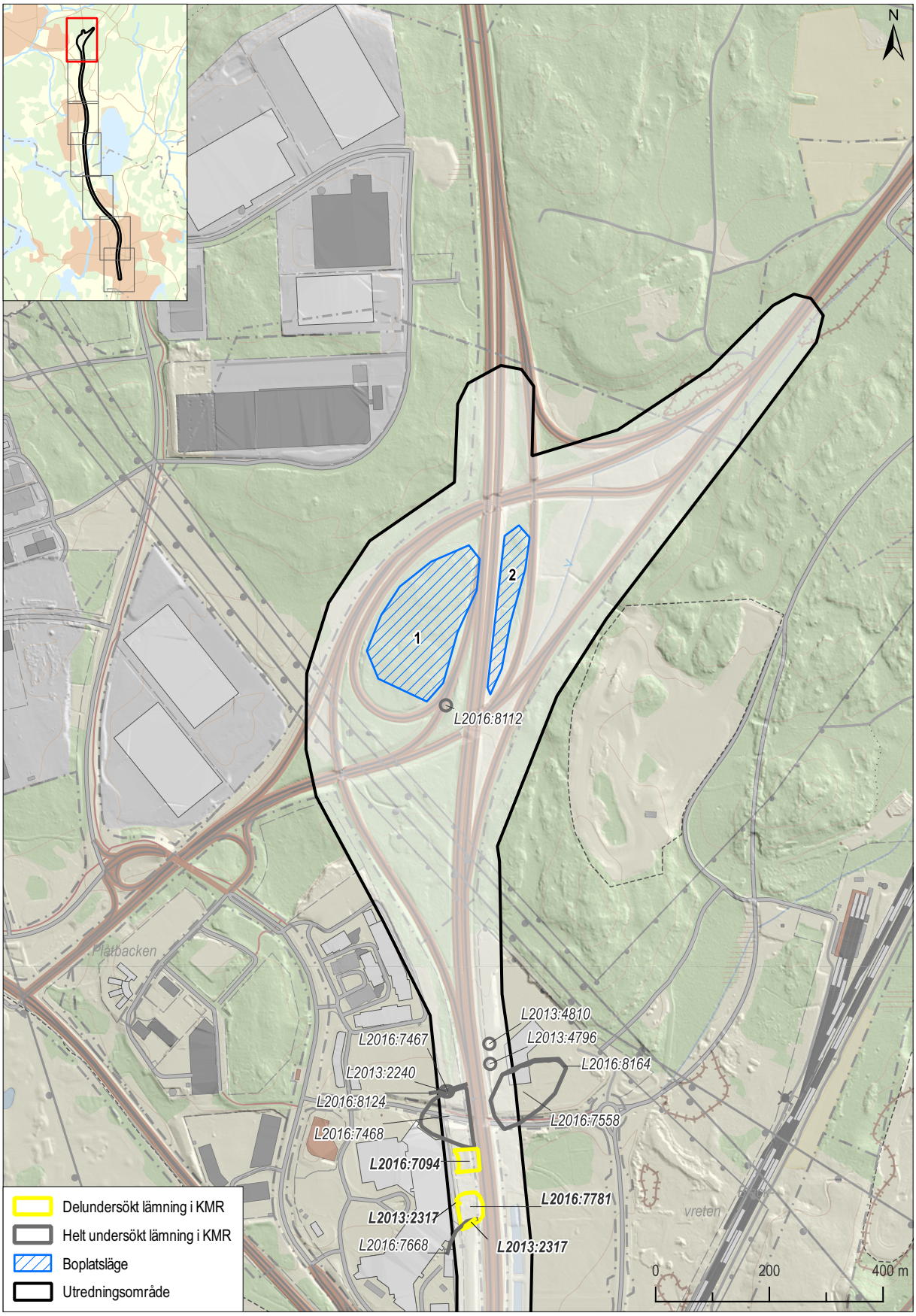

Figur 19. Utredningsområdet vid Trafikplats Arlanda. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 20 och 21. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
2016:8112	Fornlämnings-liknande lämning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	ATA dnr: 1979/70
L2013:4810	Boplatslämning övrig	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Evanni & Johansson 2008
L2013:4796	Fornlämnings-liknande lämning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Evanni & Johansson 2008
L2016:8164	Hägnad	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen. Större yta runt om ingick i förundersökning.	Ingen	Evanni & Johansson 2008 och Stenbäck & Vogel 2010
L2016:7558	Boplats	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen. Större yta runt om ingick i förundersökning.	Ingen	Evanni & Johansson 2008 och Stenbäck & Vogel 2010
L2016:7467	Grav markerad av sten/block	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Andersson 2001b
L2013:2240	Depåfynd	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Andersson 2001b
L2016:8124	Hägnad	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Andersson 2001b
L2016:7468	Boplatsområde	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Andersson 2001b
L2016:7094	Boplatsområde	Ingen antikvarisk bedömning	Fornlämning	Ej avgränsad vid undersökning 1989. Tidigare registrerad som undersökt och borttagen men enligt rapporten kvarligger bland annat delar av ett hus på en terrassering i det nu aktuella området. Korrigerad geometri, beskrivning och antikvarisk bedömning i KMR.	Förundersökning	Andersson 2001a
L2016:7781	Grav- och boplatsområde	Ingen antikvarisk bedömning	Fornlämning	Ej avgränsad vid undersökning 1989. Ingående röse delvis överbyggt av brandtrappa, ytterligare anläggningar möjliga öster om röset, ej avgränsad vid undersökning 1989. Korrigerad geometri, beskrivning och antikvarisk bedömning inlagd i KMR	Förundersökning	Beckman-Thoor 1998, Hamilton 1999 och Johansson 2001
L2013:2317	Hägnadssystem	Övrig kulturhistorisk lämning	Nej	Delundersökt, delar kvar i öster. Ett parti överbyggd av brandtrappa. Korrigerad geometri i KMR.	Förundersökning	Johansson 2001
L2016:7668	Hägnad	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Johansson 2001

Figur 20. Resultattabell för utredningsområdet vid Trafikplats Arlanda, se karta i figur 19.

Boplatslägen

Objektnr	Typ	Motivering	Möjlig datering	Anmärkning
1	Boplatsläge	På impediment, del av ö ca 3000 f.Kr., 40–45 m ö.h. Sandig morän.	Stenålder	Svårtillgänglig i trafikplats. Ej inventerad.
2	Boplatsläge	På impediment, del av ö ca 3000 f.Kr., 40–45 m ö.h. Sandig morän.	Stenålder	Svårtillgänglig i trafikplats. Ej inventerad.

Figur 21. Möjliga boplatslägen inom utredningsområdet vid Trafikplats Arlanda, se karta i figur 19.

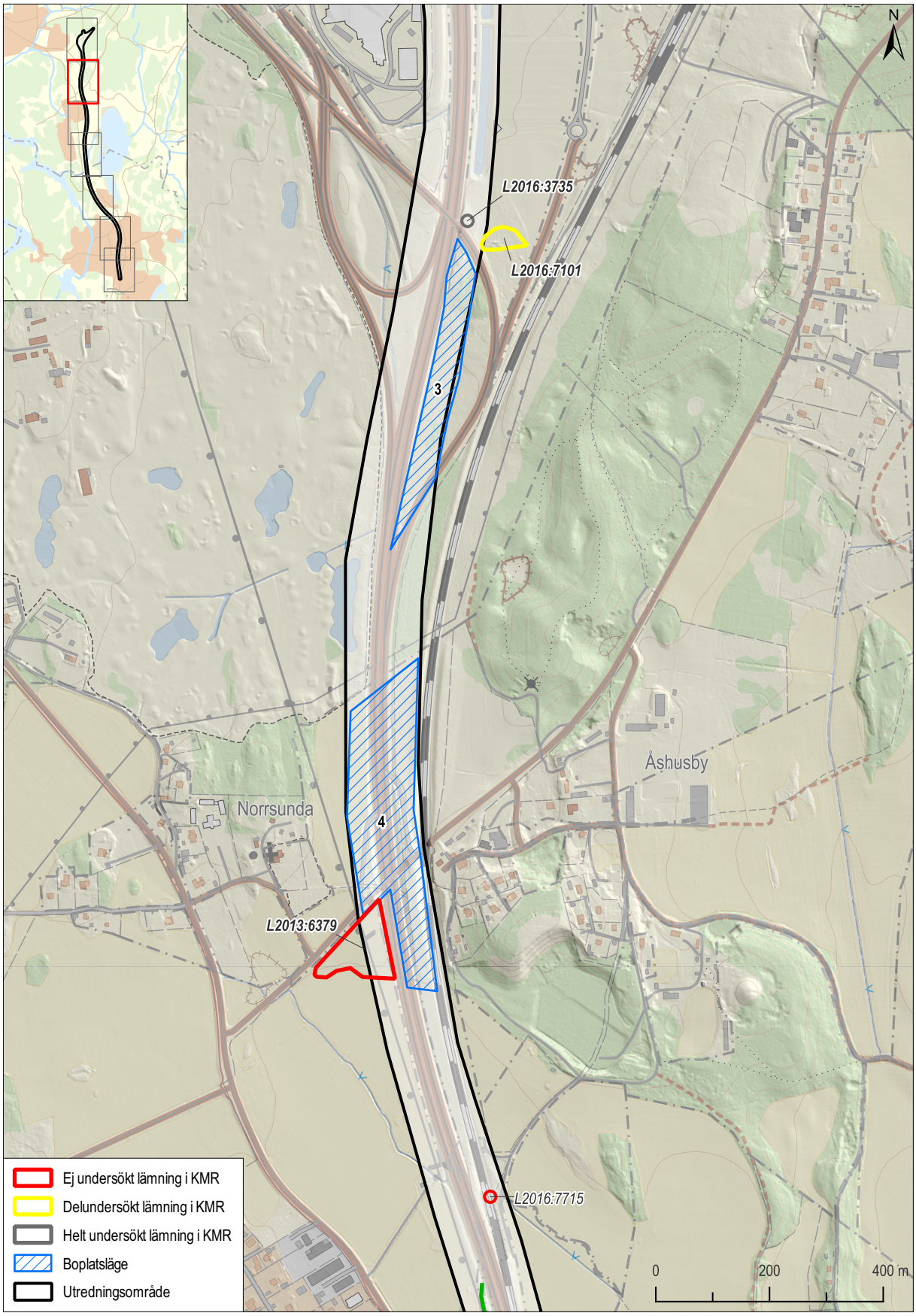

Figur 22. Utredningsområdet vid Norrsunda. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 23 och 24. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2016:3735	Stensättning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen. Dock ska en del av en stensträng finnas kvar söder om den undersökta stensättningen. Ej inventerad, otillgänglig i trafikplats.	Förundersökning	ATA dnr: 7898/61
L2016:7101	Boplats	Fornlämning	Nej	Sammanhängande med L2016:8333, förundersökt men ej avgränsad mot norr och öster.	Förundersökning	Dunér & Mutikainen 1998
L2013:6379	Boplats	Fornlämning	Nej	Utredd och förundersökt, ej avgränsad mot norr och öster.	Arkeologisk undersökning	Ählström 2009
L2016:7715	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen antikvarisk bedömning	Ej återfunnenvid inventering, förstörd av järnväg. Ny beskrivning och antikvarisk bedömning i KMR.	Ingen	

Figur 23. Resultattabell för utredningsområdet vid Norrsunda, se karta i figur 22.

Boplatslägen

Objektnr	Typ	Motivering	Möjlig datering	Anmärkning
3	Hägnad/boplats/gravar?	Del av stensträng L2016:3735 uppges ligga kvar efter motorvägsbygget 1960. Då den norra delen togs bort påträffades härdar under den (Dunér, J. & Mutikainen, M. 1998). 25 m ö.h. Postglacial sand samt postglacial lera.	Järnålder	Svårtillgänglig i trafikplats. Ej inventerad.
4	Boplatsläge	I anslutning till L2013:6379 som ej är avgränsad mot norr eller öster, nära Norrsunda kyrka samt Åshusby, båda med medeltida ursprung. 20 m ö.h. Glacial och postglacial lera samt isälvssediment längst i söder.	Järnålder/medeltid	

Figur 24. Möjliga boplatslägen inom utredningsområdet vid Norrsunda, se karta i figur 22.

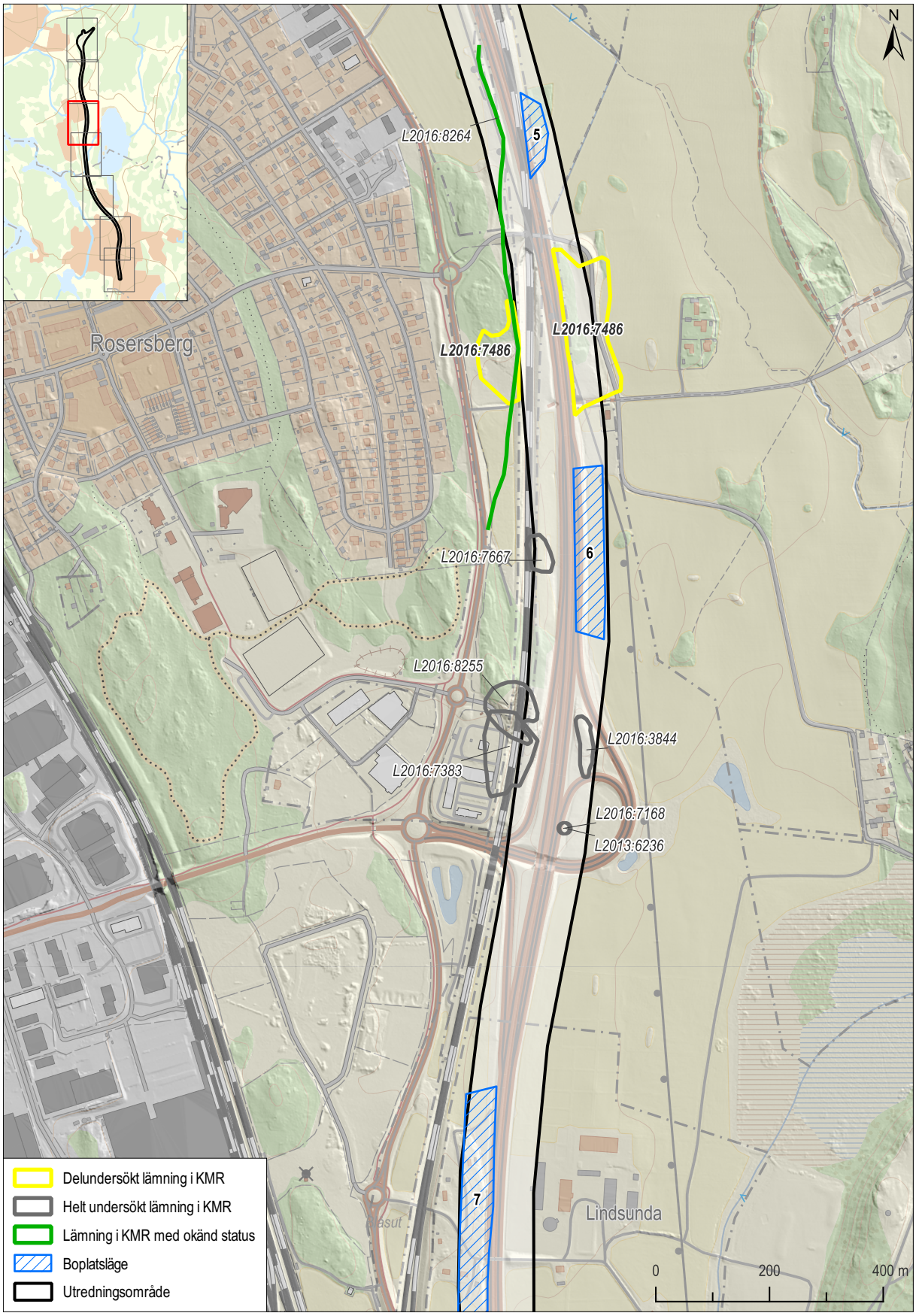

Figur 25. Utredningsområdet vid Rosersberg. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 26 och 27. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2016:8264	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Bitvis ej återfunnen. Enligt rapport delvis övertäckt av fyllnadsmaterial i södra delen (ej inom uo).	Ingen	Backe 1995
L2016:7486	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning	Nej	Delundersökt, helt borttagen inom det nu aktuella området väster om E4 samt i ett mindre parti öster om E4. Större delen kvarligger inom det aktuella området öster om vägen.	Förundersökning	Andersson & Hållans Stenholm 2006 och Beronius Jörpeland 2001
L2016:7667	Boplats	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Hamilton 1994
L2016:8255	Gravfält	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Andersson & Hållans Stenholm 2006
L2016:7383	Bytomt/gårdstomt	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Andersson & Hållans Stenholm 2006
L2016:3844	Gravfält	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012
L2016:7168	Stensättning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012
L2013:6236	Stensättning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Hed Jakobsson & Lindblom 2012

Figur 26. Resultattabell för utredningsområdet vid Rosersberg, se karta i figur 25.

Boplatslägen

Objektnr	Typ	Motivering	Möjlig datering	Anmärkning
5	Boplatsläge	På impediment norr om Säby bytomt L2016:7486. 10–15 m ö.h. Sandig morän på impedimentet, omgivet av glacial och postglacial lera.	Järnålder	
6	Boplatsläge	Åkermark söder om Säby bytomt L2016:7486. 5–10 m ö.h. Postglacial finsand.	Järnålder	

Figur 27. Möjliga boplatslägen inom utredningsområdet vid Rosersberg, se karta i figur 25.

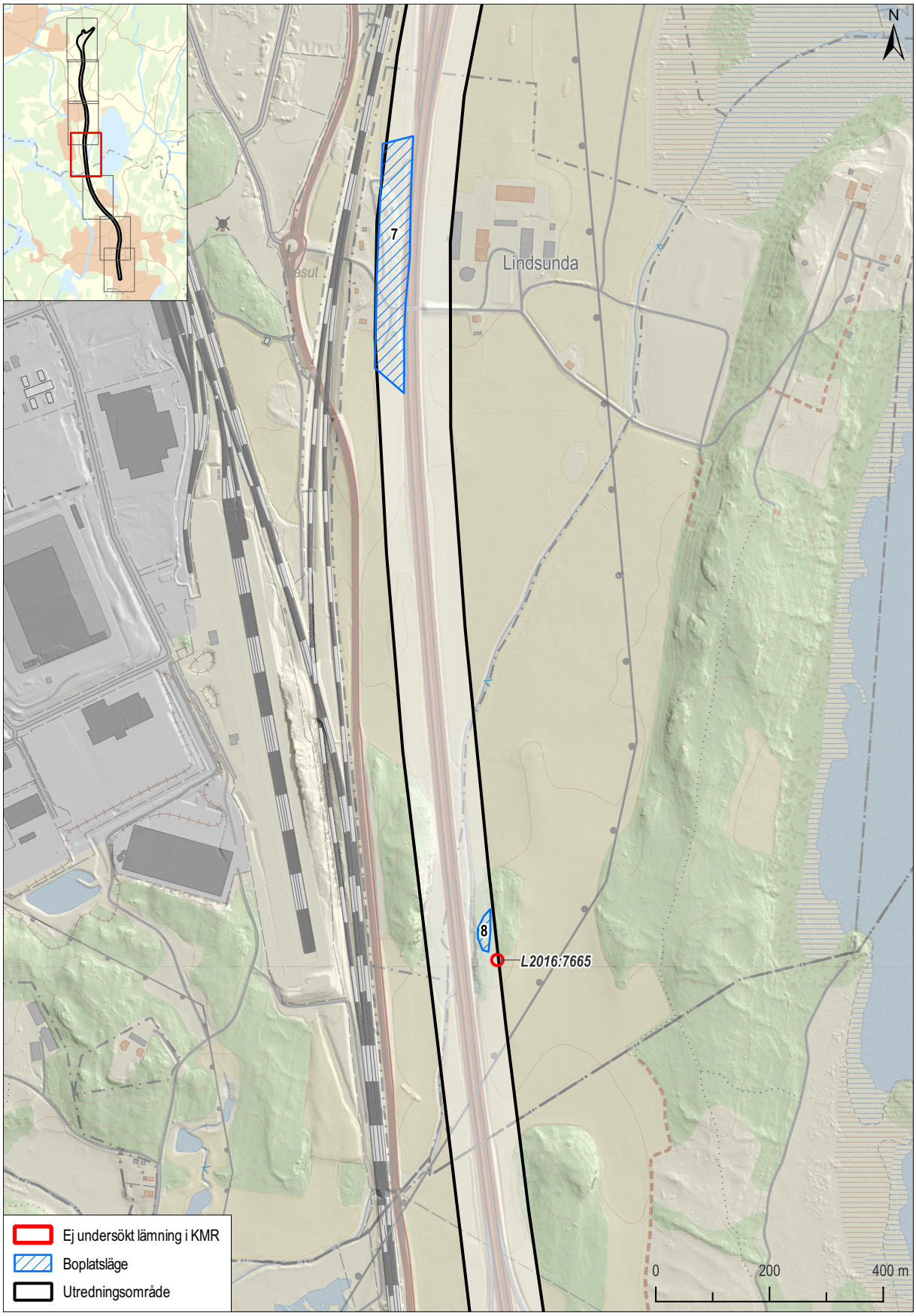

Figur 28. Utredningsområdet vid Lindsunda. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 29 och 30. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2016:7665	Grav markerad av sten/block	Övrig kulturhistorisk lämning	Nej	Beskrivs som recent. Korrigerad geometri i KMR.	Förundersökning	

Figur 29. Resultattabell för utredningsområdet vid Lindsunda, se karta i figur 28.

Boplatslägen

Objektnr	Typ	Motivering	Möjlig datering	Anmärkning
7	Boplatsläge	Invid Lindsunda gård med medeltida belägg, nära boplats L2016:7322. 5–10 m ö.h. Postglacial lera samt morän i sydvästra delen (impediment).	Järnålder/ medeltid	
8	Boplatsläge	På impediment ovan Verkaån, plan, stenfri yta i sydvästläge. 10 m ö.h. Sandig morän.	Järnålder	

Figur 30. Möjliga boplatslägen inom utredningsområdet vid Lindsunda, se karta i figur 28.

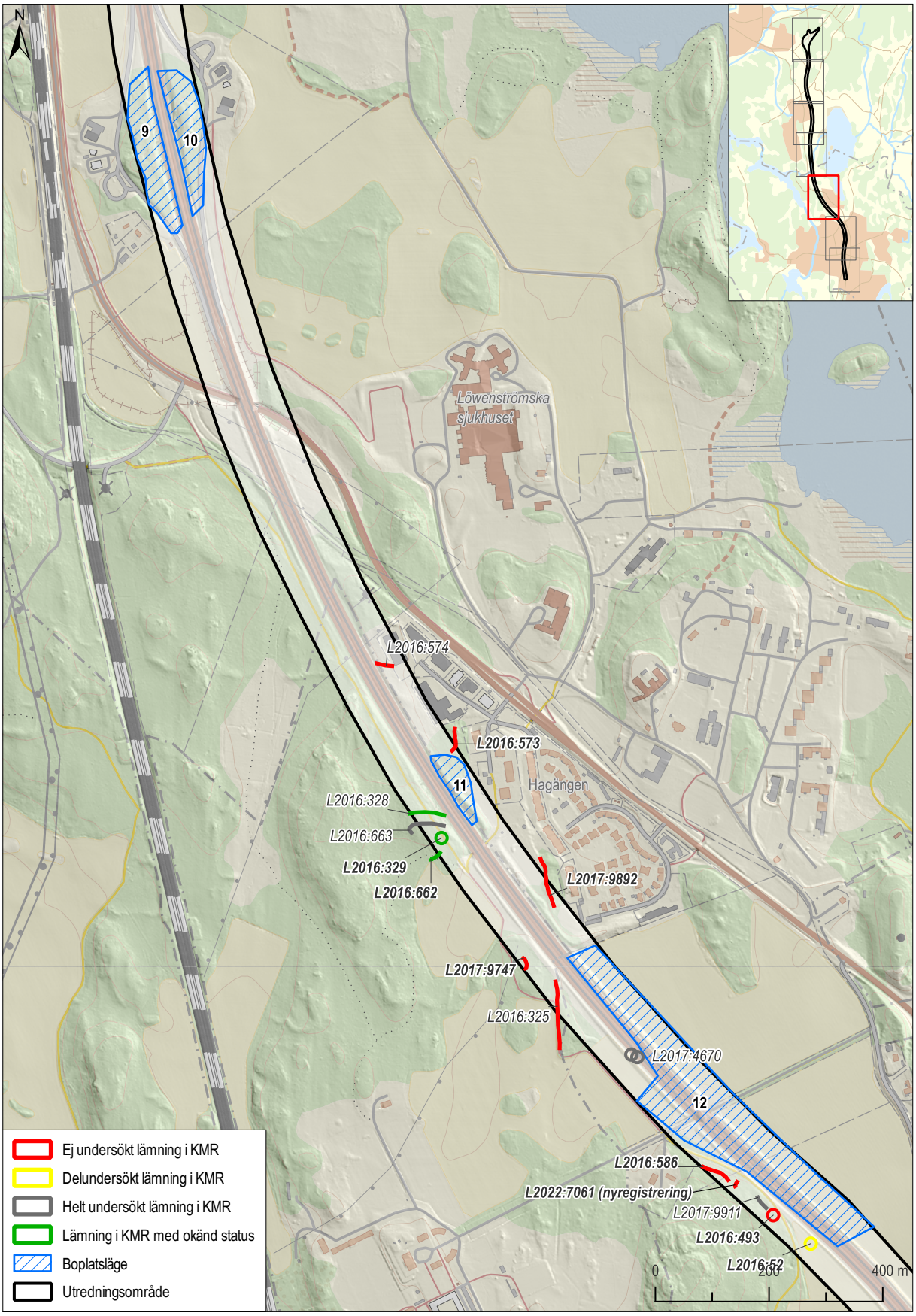

Figur 31. Utredningsområdet vid Löwenströmska. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 32 och 33. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2016:574	Färdväg	Möjlig fornlämning	Nej	Delvis överbyggd i öster. Korrigerad geometri och ny beskrivning i KMR.	Ingen	
L2016:573	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR. Delvis inom UO.	Förundersökning	
L2016:328	Hägnad	Fornlämning	Nej			
L2016:663	Hägnad	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen.	Ingen	Gräslund Berg, Johansson och Reisborg 1996
L2016:329	Hägnad	Fornlämning	Nej	Ej återfunnen vid inventering, svårinventerat, igenväxt.	Förundersökning	
L2016:662	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR. Delvis inom UO.	Förundersökning	
L2017:9892	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR. Delvis inom UO.	Förundersökning	
L2017:9747	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri och ny beskrivning i KMR.	Förundersökning	
L2016:325	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Nej	Korrigerad geometri och ny beskrivning i KMR.	Ingen	
L2017:4670	Grav – uppgift om typ saknas	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	ATA dnr: 7004/61
L2016:586	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri och ny beskrivning i KMR.	Förundersökning	
L2022:7061	Hägnad		Fornlämning	I anslutning till tidigare kända hägnader. *Nyregistrering i KMR.*	Förundersökning	
L2017:9911	Hägnad	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	Gräslund Berg, Johansson och Reisborg 1996
L2016:493	Stensättning	Fornlämning	Möjlig fornlämning	Ej återfunnen vid inventering. Möjligen skadad av fjärrvärmeledning. Ny beskrivning och antikvarisk bedömning i KMR.	Förundersökning	
L2016:52	Boplats	Fornlämning	Nej	Sökschaktad vid utredning. Ej avgränsad.	Förundersökning	Johansson 1995

Figur 32. Resultattabell för utredningsområdet vid Löwenströmska, se karta i figur 31.

Boplatslägen

Objektnr	Typ	Motivering	Möjlig datering	Anmärkning
9	Boplatsläge	På impediment, plan, stenfri yta 10–15 m ö.h. Sandig morän.	Järnålder	
10	Boplatsläge	På impediment, plan, stenfri yta 10–15 m ö.h. Sandig morän.	Järnålder	
11	Boplatsläge	På impediment invid stensträng, plan stenfri yta. 20 m ö.h. Sandig morän.	Järnålder	
12	Boplatsläge	I åkermark, yta mellan flera stora gravfält, samt ensamliggande gravar, silverskatt (L2017:9873). 20 m ö.h. Glacial lera.	Järnålder	

Figur 33. Möjliga boplatslägen inom utredningsområdet vid Löwenströmska, se karta i figur 31.

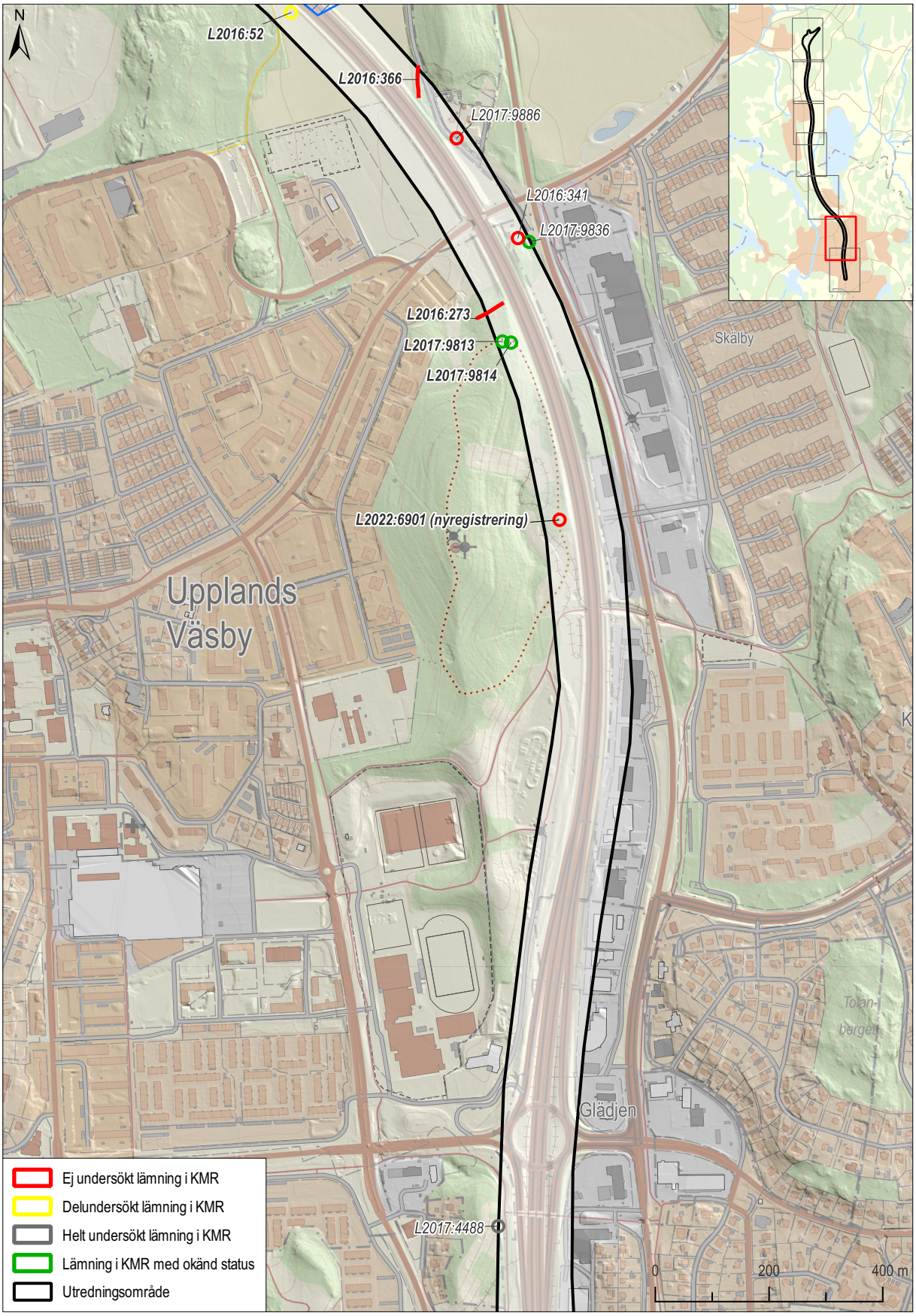

Figur 34. Utredningsområdet vid norra delen av Upplands Väsby. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 35. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2016:366	Färdväg	Möjlig fornlämning	Fornlämning	Korrigerad geometri och ny antikvarisk bedömning i KMR.	Förundersökning	
L2017:9886	Vägmärke	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR.	Ingen	ATA dnr:5029/53
L2016:341	Runristning	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR.	Ingen	Upplands runinskrifter 1 U277.
L2017:9836	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning	Nej	Byggnad, Hammarby apotek.	Ingen	
L2016:273	Hägnad	Fornlämning	Nej	Korrigerad geometri i KMR. Delvis inom UO.	Förundersökning	
L2017:9813	Stensättning	Fornlämning	Nej		Arkeologisk undersökning	
L2017:9814	Stensättning	Fornlämning	Nej		Arkeologisk undersökning	
L2022:6901	Stensättning		Fornlämning	I samma höjdparti som tidigare kända stensättningar och en gravfält. *Nyregistrering i KMR.*	Arkeologisk undersökning	
L2017:4488	Röse	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	ATA dnr: 5114/62

Figur 35. Resultattabell för utredningsområdet vid norra delen av Upplands Väsby, se karta i figur 34.

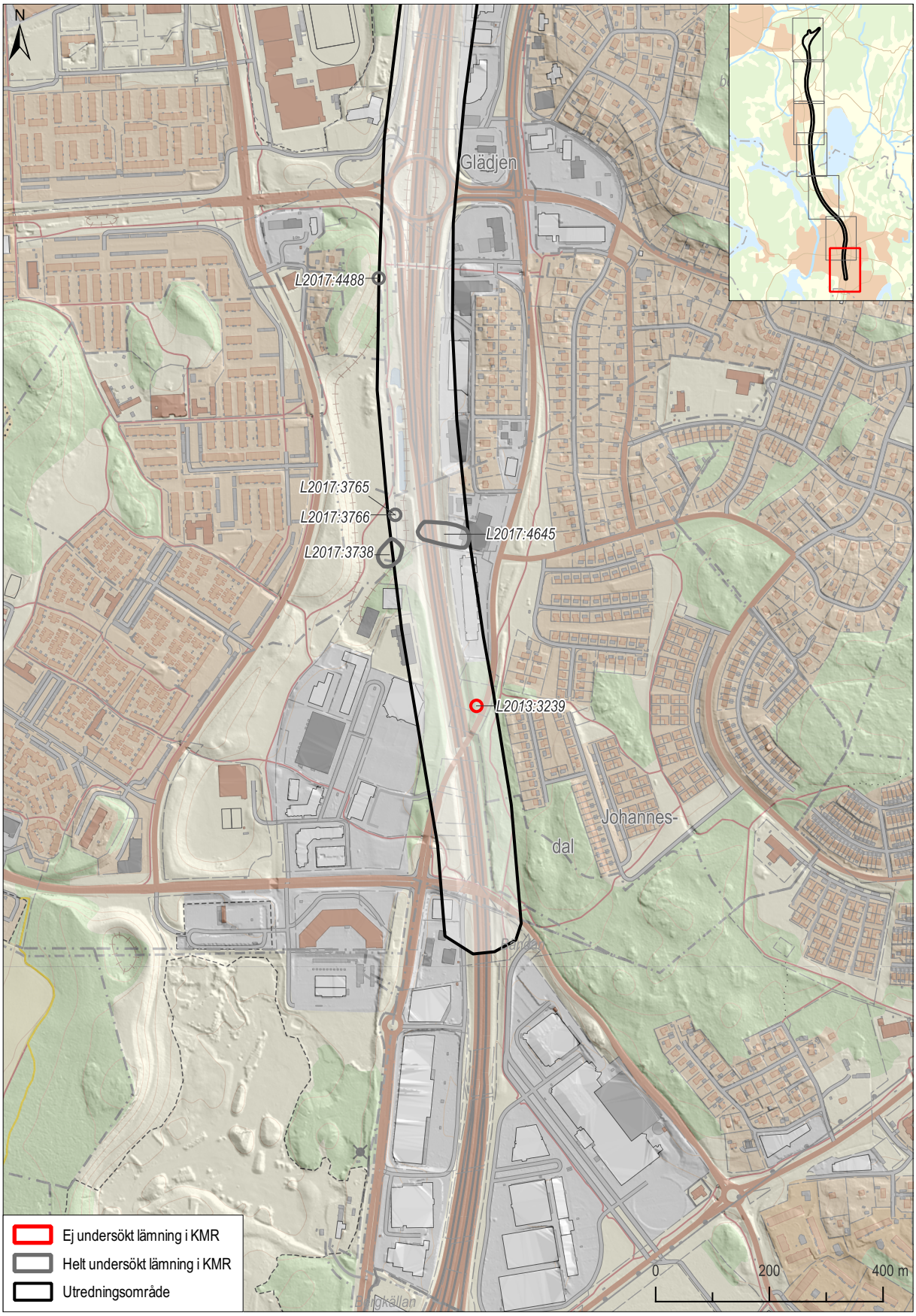

Figur 36. Utredningsområdet vid Trafikplats Glädjen. Aktuella lämningar och objekt redovisas i figur 37. Detaljkarta mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000. Översikt med GSD-Översiktskartan i skala 1:300 000.

Lämningar

Lämnings-nr	Typ av lämning	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Övrig information	Föreslagen åtgärd	Referens/rapport
L2017:3765	Stensättning	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	
L2017:3766	Röse	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	
L2017:4645	Grav – uppgift om typ saknas	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	ATA dnr:3830/54
2017:3738	Gravfält	Ingen antikvarisk bedömning	Nej	Undersökt och borttagen	Ingen	ATA dnr: 6972/61
2013:3239	Vägmärke	Övrig kulturhistorisk lämning	Nej	Tidigare plats för milsten, stenen flyttad.	Ingen	

Figur 37. Resultattabell för utredningsområdet vid Trafikplats Glädjen, se karta i figur 36.

Avslutning

Inom det aktuella området finns flera tidigare kända lämningar i form av hägnader, färdvägar, boplatser, bytomter och ensamliggande gravar. Flera lämningar som sedan tidigare var registrerade som undersökta och borttagna visade sig ligga kvar i utredningsområdets norra delar. Ett flertal lämningar som hade fel läge i Kulturmiljöregistret har justerats så att placeringen nu stämmer med verkligheten. Några lämningar har också uppdaterats vad gäller beskrivningen i registret.

Två helt nya lämningar i form av en stensätttning och en hägnad registrerades och elva objekt som kan utgöra boplatslägen har pekats ut som lämpliga för en utredning etapp 2 tillsammans med en lämning med osäker status.

Referenser

Litteratur

Andersson, C & Hållans Stenholm, A-M. 2006. *Nabor i Norrsunda – bytomterna Valsta och Säby vid sjön Fysingen. Arlandabanan. Uppland, Norrsunda socken, Vallstanäs, RAÄ 165 och RAÄ 167. Arkeologiska undersökningar.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt, Rapport 2006:25.

Andersson, G. 2001a. *Arkeologi i Arlandastad – järnåldershus och stenåldersskärvor. Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:1, 2:1, 3:1; 1:a stadsdelen, RAÄ 136.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt rapport 2001:27, arkeologisk undersökning.

Andersson, G. 2001b. *Arkeologi i Arlandastad – härdar, slagplats och kulthus(?). Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:1, 2:1, 3:1; 1:a stadsdelen, RAÄ 140. Arkeologiska förundersökningar och undersökningar.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt Rapport 2001:29.

Anttila, K. m.fl. 1993. *Fjärrvärmeledning mellan Upplands Väsby och Märsta. Arkeologisk utredningsrapport.* Arkeologikonsult.

Backe, M. 1995. *Äldre vägbankar i Norrsunda. Dokumentation av äldre vägbankar i Norrsunda socken, Sigtuna kommun. Uppland.* Stockholms läns museum Rapport 1995:8.

Beckman-Thoor, K., 1998. *Vattenledning Eurostop–Arlanda, Uppland, Norrsunda socken. Arkeologisk utredning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt Rapport 1998:97.

Beckman-Thoor, K., 2007. *Västra Arlandastad. I skogsmarken mellan Husby-Ärlinghundra och Norrsunda, Uppland, Husby-Ärlinghundra socken, Broby 1:1, RAÄ 140 , RAÄ 175och Norrsunda socken, Märsta 21:29, RAÄ 181. Arkeologisk utredning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt rapport 2007:17.

Beronius Jörpeland, L. 2001. *Boplatslämningar vid Säby-Ström. Uppland, Norrsunda socken, Ström 6:1, RAÄ 167. Arkeologisk förundersökning och undersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt Rapport 2001:6.

Björklund, S & Gill, A. 2008. *Östra Arlandasstad. Norrsunda och Husby-Ärlinghundra socknar, Sigtuna kommun, Uppland. Särskild arkeologisk utredning.* Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2189.

Brunstedt, S., 2001. *Arkeologi i Arlandastad – gravar och boplats. Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:1, 2:1, 3:1, 1:a stadsdelen, RAÄ 137. Arkeologisk undersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt rapport 2001:28.

Dunér, J. & Mutikainen, M., 1998. *Boplatslämningar, stensträngar och hålvägar norr om Åshusby. Arlandabanan. Uppland, Norrsunda socken, RAÄ 93, 105 och 185–187. Arkeologisk undersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt rapport 1998:28.

Evanni, L. & Johansson, Å., 2008. *Arkeologisk förundersökning. Boplatser från mellanneolitikum och järnålder i Arlandastads fjärde stadsdel. Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:14, RAÄ 207, RAÄ 220 och RAÄ 223.* Riksantikvarieämbetet, UV Mitt. Rapport 2009:6.

Foghammar, M. 1989. Nyupptäckt bosättningskomplex vid Arlandastad. I: *Kulturmiljövård Nummer 5/1989*. Riksantikvarieämbetet.

Gräslund Berg, E., Johansson, C. & Reisborg, S. 1996. *Sju stensträngar mellan Märsta och Upplands Väsby. RAÄ 285 och 287 Hammarby sn, RAÄ 189–191 och RAÄ 108:3 Norrsunda sn samt RAÄ 11:2 Husby Ärlinghundra sn.* Slutundersökningsrapport från Arkeologikonsult 1996:1.

Hamilton, J. 1994. *Vallstanäs. Uppland, Norrsunda socken, RAÄ 169. Arkeologisk undersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Stockholm Rapport 1994:59.

Hamilton, J. 1999. *VA-ledning vid Arlandastad. Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:1, 2:1, 3:1, RAÄ 16. Arkeologisk förundersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt Rapport 1999:2.

Hed Jakobsson, A. och Lindblom, C. 2012. *Tre gravfält i Valsta, med gravar från yngsta bronsålder/äldsta järnålder, vikingatid och tidig medeltid. Arkeologisk undersökning. RAÄ 34, 57, 111 och 283. Vallstanäs, Norrsunda socken, Sigtuna kommun, Stockholms län, Uppland.* Arkeologikonsult, rapport 2012:2371/2388.

Johansson, C. 1995. *Fjärrvärmeledning mellan Märsta och Upplands Väsby, sträckan Slottsvägen – Vilunda, Hammarby och Norrsunda sn, Uppland.* Arkeologisk utredningsrapport Arkeologikonsult 1995:20.

Johansson, Å. 2001. *Arkeologi i Arlandastad – gravfält, boplats och stensträngar. Uppland, Norrsunda socken, Norslunda 1:1, 2:1, 3:1, 1:a stadsdelen, RAÄ 137. Arkeologisk förundersökning och undersökning.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt Rapport 2001:21.

Karlenby , L., 2013. *Järnåldersgården vid vägen. Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. En förromersk hantverksplats och en sammanhållen gårdsbebyggelse från övergången mellan folkvandringstid och vendeltid. Uppland, Norrsunda socken, Sigtuna kommun, fastighet Rosersberg 9:1, RAÄ Norrsunda 212:1, 276 och 277.* Arkeologgruppen, Rapport 2012:12.

Ramström, A. 2016. *Arkeologisk utredning etapp 1 mellan E4:an och Grana, väg 268,samt utredning etapp 1 och 2 Hammarby trafikplats, Hammarby, Fresta och Vallentuna socknar, Upplands Väsby och Vallentuna kommuner, Uppland.* Arkeologgruppen AB rapport 2016:66.

Stenbäck, N & Vogel, P., 2010. *Norslunda – en mellan- och senneolitisk fångstboplats i södra Uppland samt en stensträng från järnåldern. Särskild arkeologisk undersökning. Norrsunda socken, Norslunda 1:14, RAÄ 223 & 207, Sigtuna kommun, Uppland.* Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU), rapport 2009:11.

Stjerna, T & Pinto-Guillaume, E. 2019. *Odensala – Överby. Kulturmiljöutredning. Uppsala län, Knivsta socken och Stockholms län, Odensala, Husby-Ärlinghundra, Norrsunda, Hammarby, Ed och Sollentuna socknar.* WSP.

Vinberg, A. 2009. *Arkeologiska förundersökningar. Gravfält och boplatser i Rosersberg. Uppland, Norrsunda socken, Vallstanäs 2:4 och 2:17. RAÄ 34:1, 57:1, 111:1, 260, 262, 264, 265, 267, 268 och 269.* Riksantikvarieämbetet UV Mitt, rapport 2009:24.

Ählström, J. 2008. *Rosersberg. Tre planområden vid Norrsundavägen/Skansvägen. Särskild utredning. Vallstanäs 2:17 m.fl. Norrsunda socken, Uppland.* Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2008:85.

Ählström, J. 2009. *Östra Rosersberg. Två förhistoriska boplatser och en landsväg. Särskild utredning. Rosersberg 9:1 mfl. Norrsunda socken, Uppland.* Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2009:25.

Äldre kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)
Lindsunda nr 8, Ägodelning 1710
Norrsunda socken, Stockholms län
Aktbeteckning: A68-11:1
Lantmätare: Jacob Braun

Digitala källor

Kulturmiljöregistret (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
https://app.raa.se/open/fornsok/

Arkivsök Riksantikvarieämbetet
Sökord: Arlanda flygplats
Datum för sökning: 2022-12-01
Bildid: KMB_16001000536419_EC01346
https://pub.raa.se/visa/dokumentation/5a21fe98-d042-4a1f-ae60-b935388004f6

Sökord: Norrsunda 254
Datum för sökning: 2022-12-01
Bildid: KMB_16000700016554_ND860503_009
https://pub.raa.se/visa/dokumentation/cb3fc3e8-9db5-4ee9-9dcd-09aff4522415

Sökord: Norrsunda 128:1
Datum för sökning: 2022-12-01
Bildid: KMB_16000700016540_ND890522_017
https://pub.raa.se/visa/dokumentation/2700f450-9dad-47c5-9b47-b819ee9a2987

Administrativa uppgifter

Arkeologikonsults projektnr:	2023:3601
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsens dnr:	431-3874-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2022-06-03
Uppdragsnr i KMR:	202200760
Företagare:	Trafikverket
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun:	Upplands Väsby och Sigtuna
Socken:	Hammarby och Norrsunda
Typ av undersökning:	Utredning etapp 1
Utförandetid, fältarbete:	September–november 2022
Inmätningsmetod:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare:	Åsa Berger
Rapportansvarig:	Åsa Berger
Fältpersonal:	Åsa Berger och Josefine Låås
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Kvalitetsgranskning:	Johan Blidmo
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Arkeologikonsult

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3601